

JÓZEF MUSZYŃSKI

WSPÓŁPRACA POLSKO-CZECHOSŁOWACKA W ŚWIETLE UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH

I. UWAGI WSTĘPNE

Gdy patrzymy na rozwój stosunków polsko-czechosłowackich, jaki się dokonywał na przestrzeni lat powojennych, rzuca nam się od razu w oczy fakt, że są one diametralnie różne od tych, na których podstawie kształtowała się polityka obu państw przed r. 1939. Ten zwrot, który nastąpił w stosunkach polsko-czechosłowackich, uwarunkowany był szeregiem przyczyn. Wśród nich na pierwszym miejscu trzeba wymienić gruntowne zmiany społeczne i ekonomiczne, które nastąpiły w obu państwach po pokonaniu hitlerowskich Niemiec. Oba państwa znalazły się w obozie krajów socjalistycznych, a swą politykę zagraniczną oparły na sojuszu ze Związkiem Radzieckim.

Przyczyn zbliżenia polsko-czechosłowackiego trzeba także upatrywać w odrodzeniu się militarystyki niemieckiej i głoszeniu hasła rewizjonistycznych w Niemczech zachodnich. Oba państwa wyciągają wnioski z ostatniej wojny i widzą ochronę swych żywotnych interesów we wspólnej obronie na wypadek agresji Niemiec przeciwko ich całości terytorialnej.

Również względy gospodarcze i kulturalne są czynnikami, oddziałującymi na pomyślnie kształtowanie się stosunków między obu państwami. Polska i Czechosłowacja uzupełniają się nawzajem gospodarczo i w interesie obu partnerów leży jak najszerszy rozwój wymiany handlowej oraz współpracy we wszystkich dziedzinach życia gospodarczego. Podobnie też bliskość kulturalna, podobieństwo języków, wzajemne zainteresowanie życiem kulturalnym sąsiada, wszystko to wpłynęło na tak ściśle zbliżenie, jakie można zaobserwować po wojnie. Takim zewnętrznym wyrazem zbliżenia polsko-czechosłowackiego jest rozwój stosunków traktatowych, który dał przez lata powojenne obfity plon prawnomiędzynarodowy. Sojusz polsko-czechosłowacki rozpatrywać można na różnych płaszczyznach i pod różnym kątem widzenia. Dokonajmy przeglądu najważniejszych umów międzynarodowych, stanowiących prawny wyraz współpracy polsko-czechosłowackiej.

II. PODSTAWY PRAWNE SOJUSZU POLSKO-CZECOSŁOWACKIEGO

a) Układ o przyjaźni i wzajemnej pomocy 1947 r.

Momentem zwrotnym w stosunkach polsko-czechosłowackich był podpisany w Warszawie 10 marca 1947 r. Układ o przyjaźni i wzajemnej pomocy między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czechosłowacką¹. Przed jego podpisaniem zawarte były jedynie umowy związane z likwidacją skutków wojny, a więc dotyczące spraw, które z istoty swego charakteru wymagają jak najszybszego uregulowania. Umowy te uregulowały problemy repatriacji i rewindykacji mienia wywiezionego przez Niemców w czasie wojny. Oprócz tego oba państwa zawarły w r. 1946 umowę w sprawie komunikacji lotniczej. Ale dopiero Układ o przyjaźni i wzajemnej pomocy zapoczątkował na szeroką skalę polsko-czechosłowackie zbliżenie w formie nie znanej dotychczas. Układ zawiera 6 artykułów, poprzedzonych obszernym wstępem. We wstępie strony podają przyczynę i cel zawarcia sojuszu. Nosi on charakter wybitnie pokojowy i jest wyrazem dążenia stron do zapewnienia pokojowego rozwoju obu państw. Wspólna obrona przed niebezpieczeństwem agresji niemieckiej leży w interesie utrzymania powszechnego pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego, co jest zarazem najwyższym celem ONZ, do której należą oba państwa.

Art. 1. zobowiązuje obu kontrahentów do oparcia wzajemnych stosunków na podstawie stałej przyjaźni, rozwijania jej i umacniania, podobnie jak też współdziałania w dziedzinie gospodarczej i kulturalnej.

Układ posiada cechy sojuszu obronnego, skierowanego przeciwko Niemcom, w wypadku gdyby one wznowiły politykę agresji, lub przeciw państwu, które by połączyło się w tym celu z Niemcami bezpośrednio lub we wszelki inny sposób (art. 2).

Art. 3. określa obowiązki stron na wypadek agresji w następujący sposób: jeżeli jedna ze stron zostanie wciągnięta w działania wojenne z Niemcami, które by wznowiły swoją politykę agresji, lub jakimkolwiek innym państwem, które by połączyło się z Niemcami w tej polityce, druga strona udzieli pierwszej niezwłocznie swej pomocy wojskowej oraz wszelkiej innej pomocy wszystkimi środkami będącymi w jej rozporządzeniu.

Natomiast art. 4 głosi, że obie strony zobowiązują się nie zawierać żadnego sojuszu ani nie brać udziału w żadnej koalicji, skierowanej przeciwko jednej z nich.

¹ „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej”, 1948 r. nr 7, poz. 47.

Pokojowy charakter tego dwustronnego układu wynika także z tego, że:

„Wysokie Umawiające się Strony będą przy wykonywaniu niniejszego układu przestrzegać swych zobowiązań wynikających z ich członkostwa w Organizacji Narodów Zjednoczonych”.

Układ ten zawarty został na przeciąg 20 lat, przy czym wypowiedzieć go mogą Strony na dwanaście miesięcy przed upływem tego terminu. W wypadku braku wypowiedzenia obowiązywać będzie on przez następne pięćdziesiąt lat, o ile nie zostanie wypowiedziany na dwanaście miesięcy przed końcem danego pięćdziesiątka.

Postanowienia polsko-czechosłowackiego układu o przyjaźni i wzajemnej pomocy mają jak gdyby charakter nadrzędny — późniejsze umowy specjalne nawiązują do niego jako do podstawy, na której może się rozwijać określona współpraca wszelkich dziedzin życia gospodarczego i kulturalnego.

b) Układ Warszawski

Podpisanie w Warszawie 14 maja 1955 r. przez przedstawicieli ośmiu państw socjalistycznych Układu o przyjaźni, współpracy i pomocy wzajemnej, zwanego krótko Układem Warszawskim², było wynikiem określonych tendencji i celów, jakimi się kierują państwa socjalistyczne, ze Związkiem Radzieckim na czele, w realizacji swej polityki zagranicznej. Już geneza Układu Warszawskiego wskazuje dobitnie cele, przyświecające jego twórcom. Takim celem jest dążenie do zachowania i utrwalenia pokoju oraz bezpieczeństwa międzynarodowego. Układ Warszawski powstał w wyniku określonego rozwoju stosunków międzynarodowych, które zmusiły państwa socjalistyczne do stworzenia ugrupowania polityczno-militarnego, jakim jest Układ Warszawski w celach zapewnienia sobie obrony. Początków Układu Warszawskiego szukać trzeba w radzieckim projekcie ogólnoeuropejskiego układu o bezpieczeństwie zbiorowym z 10 lutego 1954 r.³, zgłoszonego na berlińskiej konferencji ministrów spraw zagranicznych odbytej na początku 1954 r. Projekt ten przewidywał utworzenie pod egidą ONZ europejskiej organizacji bezpieczeństwa zbiorowego, której członkami byłyby wszystkie państwa europejskie niezależnie od swego ustroju społeczno-politycznego. Powołanie do życia takiej regionalnej organizacji uniemożliwiłoby powstanie w Europie dwóch przeciwstawnych sobie bloków, których istnienie stwarza zawsze realną groźbę zatargu zbrojnego. Podobny, choć nieco zmodyfikowany charakter miał radziecki projekt ogólnoeuropejskiego układu o bezpieczeństwie zbioro-

² „Dz. U.”, 1955 r. nr 30, poz. 182.

³ „Zbiór Dokumentów” PISM. Warszawa 1954 r. nr 2, s. 414 i n.

wym z 20 lipca 1955⁴, który przewidywał Stany Zjednoczone jako członka układu. Z myślą o przedyskutowaniu i rozpatrzeniu problemów związanych z bezpieczeństwem zbiorowym zwołana została z inicjatywy Związku Radzieckiego konferencja moskiewska pod koniec 1954 r. Państwa zachodnie odmówiły uczestnictwa w obradach. Wzięły natomiast w niej udział państwa socjalistyczne i podpisały 2 grudnia 1954 r. Deklarację⁵, która głosi, że w razie ratyfikacji Układów Paryskich nastąpią odpowiednie kroki ze strony państw socjalistycznych. Mocarstwa zachodnie kontynuowały tymczasem politykę odbudowy militarizmu niemieckiego w NRF. Ratyfikacja Układów Paryskich dokonana przez parlamenty państw zachodnich stała się przyczyną zrealizowania postulatów zapowiedzianych w Deklaracji Moskiewskiej. W maju 1955 r. zwołana została do Warszawy konferencja państw socjalistycznych, której wynikiem był Układ Warszawski, wiążący jego członków w celach obronnych.

O fakcie tym pisano:

„Układ ten jest właściwie wynikiem braku bezpieczeństwa zbiorowego w Europie — niezbędnym środkiem odwetowym na organizację Paktu Północnoatlantyckiego”⁶

Polska i Czechosłowacja są członkami Układu Warszawskiego. Jakie wobec tego zobowiązania i jakie cele mają realizować państwa, wchodzące w skład tego Układu, zarówno w stosunkach między sobą, jak i poza nim. Odpowiedź na to pytanie da zapoznanie się z treścią samego Układu.

Art. 1. formułuje wyraźnie cele, jakie przyświecały inicjatorom Układu Warszawskiego:

„Układające się Strony zobowiązują się, zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych, powstrzymać się w swych stosunkach międzynarodowych od groźby użycia siły lub jej użycia i załatwiać swoje spory międzynarodowe przy pomocy pokojowych środków w taki sposób, aby międzynarodowy pokój i bezpieczeństwo nie zostały zagrożone”.

Treść tego artykułu jest jak gdyby powtórzeniem ust. 2 i 4 art. 2 Karty NZ.

Członkowie Układu Warszawskiego nie tylko respektują zakaz stosowania siły lub groźby jej użycia, lecz w myśl art. 2 wyrażają:

„gotowość uczestniczenia w duchu szczerzej współpracy we wszystkich poczynaniach międzynarodowych zmierzających do zapewnienia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa i będą w pełni poświęcać swe siły urzeczywistnieniu tych celów”.

⁴ „Zbiór Dokumentów” 1955 r. nr 7/8, s. 1434.

⁵ „Zbiór Dokumentów” 1954 r. nr 11, s. 3073 i n.

⁶ L. Gelberg, Układ Warszawski. PWN, Warszawa 1957 r., s. 39.

Jednym z najważniejszych postanowień Układu jest art. 4. Oto jego brzmienie:

„W przypadku napaści zbrojnej w Europie na jedno lub kilka Państw-Stron Układu, dokonanej przez jakiekolwiek państwo lub grupę państw, każde Państwo-Strona Układu, realizując prawo do samoobrony indywidualnej lub zbiorowej, zgodnie z artykułem 51 Karty Narodów Zjednoczonych, udzieli państwu lub państwom, na które dokonana została taka napaść, natychmiastowej pomocy, indywidualnie i w porozumieniu z innymi Państwami-Stronami Układu, wszelkimi środkami, jakie będzie uważało za niezbędne, włączając zastosowanie siły zbrojnej. Państwa-Strony Układu będą niezwłocznie konsultować się w sprawie wspólnych kroków, które podjąć należy w celu przywrócenia i utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.

O krokach podjętych na podstawie niniejszego artykułu zawiadomiona będzie Rada Bezpieczeństwa, zgodnie z postanowieniami Karty Narodów Zjednoczonych. Kroki te zostaną wstrzymane, gdy Rada Bezpieczeństwa podejmie środki niezbędne dla przywrócenia i utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa”.

Warto zwrócić uwagę na kilka wniosków nasuwających się w związku z tym artykułem. Jest w nim wyrażone prawo do samoobrony indywidualnej i zbiorowej, a zarazem nałożony jest obowiązek natychmiastowej pomocy, również indywidualnej i zbiorowej, ofierze agresji. Rozmiary i charakter udzielanej pomocy ustalane są przez państwo, które tej pomocy udziela, i zależą od jego możliwości i stanu niebezpieczeństwa, w jakim znalazła się ofiara agresji.

Dla realizacji postanowień art. 4 zostało na mocy art. 5 utworzone Zjednoczone Dowództwo „tych sił zbrojnych, które zostaną wydzielone, zgodnie z porozumieniem między Układającymi się Stronami”.

Art. 7. ust. 1 jest analogiczny do postanowienia art. 4 polsko-czechosłowackiego Układu o przyjaźni i wzajemnej pomocy z 1947 r.

Brzmi on następująco:

„Układające się Strony zobowiązują się nie brać udziału w jakichkolwiek koalicjach lub sojuszach i nie zawierać żadnych porozumień, których cele pozostają w sprzeczności z celami niniejszego Układu”.

Zawarty więc jest w art. 7 zakaz uczestniczenia w związkach lub układach, sprzecznych z celami i założeniami Układu Warszawskiego. Członkom Układu Warszawskiego nie wolno zatem brać udziału w porozumieniach, które mogą być przyczyną wzrostu napięcia w stosunkach międzynarodowych lub pozostających w sprzeczności z zasadami prawa międzynarodowego. Ale Układ Warszawski reguluje nie tylko kwestie polityczne i wojskowe. Zawiera on również klauzule dotyczące współpracy gospodarczej i kulturalnej. Mówi o tym art. 8:

„Układające się Strony oświadczają, że będą działać w duchu przyjaźni i współpracy, w celu dalszego rozwoju i wzmocnienia między nimi więzi ekonomicznych i kulturalnych, kierując się zasadami wzajemnego poszanowania ich niezawisłości i suwerenności oraz nieingerencji w ich sprawy wewnętrzne”.

Art. 8. jest niejako powtórzeniem części wstępu i art. 1. polsko-czechosłowackiego Układu o przyjaźni i pomocy z 1947 roku.

Układ Warszawski przewiduje też w art. 3. konsultacje między członkami Układu w celu zabezpieczenia wspólnej obrony i utrzymania pokoju. O działaniu Układu Warszawskiego w czasie mówi art. 11. Moc obowiązująca Układu według brzmienia tego artykułu wynosi lat 20, gdyby jednak któraś ze stron na rok przed upływem tego okresu nie przekazała Rządowi PRL oświadczenia o wypowiedzeniu Układu „pozostanie on w mocy na okres następnych lat dziesięciu. Jak z tego wynika, czas, na który został zawarty Układ Warszawski, zgodny jest z treścią art. 5. Układu o przyjaźni i pomocy wzajemnej między Polską a Czechosłowacją zawartego w 1947 roku.

Moc obowiązująca Układu Warszawskiego zależy od jego ratyfikacji i złożenia dokumentów ratyfikacyjnych na przechowanie Rządowi PRL:

„Układ wejdzie w życie w dniu złożenia na przechowanie ostatniego dokumentu ratyfikacyjnego” (art. 10, ust. 2).

Polska, pierwsza spośród wszystkich ośmiu uczestników konferencji warszawskiej, ratyfikowała Układ Warszawski, co nastąpiło po debacie nad Układem przed Sejmową Komisją Spraw Zagranicznych 19 maja 1955 r.⁷, która powzięła uchwałę zalecającą Sejmowi ratyfikację Układu.

Ratyfikacja Układu Warszawskiego przez Czechosłowację nastąpiła 26 maja 1955 r.⁸. Na podstawie jednomyślnej uchwały Zgromadzenia Narodowego Republiki Czechosłowackiej prezydent Republiki Czechosłowackiej A. Zapotocki dokonał ratyfikacji Układu.

Ustęp 2. art. 11. zawiera następujące postanowienie:

„W przypadku utworzenia w Europie systemu bezpieczeństwa zbiorowego i zawarcia w tym celu Ogólnoeuropejskiego Układu o bezpieczeństwie zbiorowym, do czego wytrwale dążyć będą Układające się Strony, Układ niniejszy traci swą moc z dniem wejścia w życie Ogólnoeuropejskiego Układu”.

Powstanie bowiem Ogólnoeuropejskiego Układu o bezpieczeństwie zbiorowym oraz jego wejście w życie byłoby zarazem likwidacją przyczyn, które spowodowały zawarcie Układu Warszawskiego, a tym samym utraciłby on moc obowiązującą.

⁷ „Trybuna Ludu” z 20 maja 1955 r.

⁸ „Trybuna Ludu” z 27 maja 1955 r.

Układ o przyjaźni i wzajemnej pomocy z marca 1947 r. i Układ Warszawski stanowią polityczne podstawy sojuszu polsko-czechosłowackiego.

Stosunek obu tych aktów prawnych do siebie kształtuje się na płaszczyźnie wzajemnego uzupełniania się. Albowiem ich założenia i cele są podobne: utrzymanie pokoju i jak najdalej posunięta współpraca międzynarodowa. Na temat ten pisano:

„Układ Warszawski nie uchylił Układu polsko-czechosłowackiego, podobnie jak też innych układów dwustronnych między państwami demokracji ludowej, lecz potwierdził je i wzmocnił, udzielając ich sygnatariuszom dodatkowych gwarancji, nieodzownych na tle nowej sytuacji międzynarodowej”⁹.

Podobną rolę odegrałaby umowa sojusznicza polsko-czechosłowacka w wypadku utworzenia europejskiego systemu bezpieczeństwa zbiorowego. Stanowiłaby ona część systemu, równocześnie go uzupełniając¹⁰.

Układ Warszawski i Układ polsko-czechosłowacki oparty jest na art. 51. Karty NZ, którego treścią jest prawo do samoobrony każdego państwa w granicach tam zakreślonych. Dlatego sojusze, których stronami jest Polska i Czechosłowacja, zezwalają na użycie sił zbrojnych niezależnie od ONZ w przypadkach i granicach określonych art. 51. Karty:

„Strony jednak w tych układach wielokrotnie oświadczały, że ich sojusze są odporne, deklarowały także, że wojny w wyniku tych sojuszy rozpocząć nie chcą i nie rozpoczną bez względu na stopień zagrożenia ze strony Niemiec”¹¹.

Polska i Czechosłowacja są tymi członkami Układu Warszawskiego, których terytoria obok NRD wysunięte są najbardziej na zachód. Jest to momentem stwarzającym specyficzną rolę tych państw w Układzie. Są one bowiem najbardziej narażone na agresję ze strony Niemiec Federalnych. Nie można też zapomnieć o znaczeniu tych państw w usuwaniu napięcia w strefie Europy środkowej, tym bardziej że zarówno Polska, jak i Czechosłowacja stanowią ogniwo w projektowanym planie Rapackiego o utworzeniu strefy bezatomowej w Europie środkowej.

III. SPRAWA GRANICY POLSKO-CZECHOSŁOWACKIEJ

Kwestie terytorialne były w okresie międzywojennym jedną z przyczyn napiętych stosunków między Polską a Czechosłowacją. Szczególnie spornym zagadnieniem była przynależność Zaolzia.

⁹ L. Gelberg, Układ Warszawski. PWN, Warszawa 1957 r., s. 33—34.

¹⁰ M. Lachs, O systemie bezpieczeństwa zbiorowego w Europie. „Państwo i Prawo” 1955 r., nr 6.

¹¹ K. Skubiszewski, Umowy sojusznicze Polski a Karta Narodów Zjednoczonych. „Ruch Prawniczy i Ekonomiczny”. Poznań 1959, nr 3, s. 9.

Powojenna granica polsko-czechosłowacka wskutek zmian terytorialnych, jakie zaszły w Europie środkowej, uległa znacznemu wzrostowi w stosunku do granicy przedwojennej. Jej długość wynosi obecnie 1292 km wobec 984 km w 1938 r.

Kwestie terytorialne stanowią treść dwóch aktów prawnych:

1. „Protokołu-załącznika” do Układu o przyjaźni i wzajemnej pomocy podpisanego pomiędzy Polską a Czechosłowacją 10 marca 1947 r.¹².
2. Umowy o ostatecznym wytyczeniu granicy państwowej między Polską a Czechosłowacją z 13 czerwca 1958 r.¹³.

Treść Protokołu-załącznika jest bardzo istotna. Obie strony wyrażają w nim przekonanie, że trwała przyjaźń wymaga uregulowania wszystkich spraw, będących w zawieszeniu między obu państwami, i dlatego zgodnie są co do tego, że rozstrzygną, na podstawie wzajemnego porozumienia nie później niż w ciągu dwóch lat, licząc od dnia podpisania Układu, wszystkie sporne kwestie terytorialne.

Innym ważnym postanowieniem tego Protokołu-załącznika jest, że zapewnione będą:

„Polakom w Czechosłowacji a Czechom i Słowakom w Polsce w ramach praworządności i na zasadzie wzajemności możliwości rozwoju narodowego, politycznego, kulturalnego, gospodarczego”.

Akcenty utrzymania stosunków dobrosąsiedzkich zawiera również umowa o ostatecznym wytyczeniu granicy państwowej z 13 czerwca 1958 r. We wstępie do tej umowy strony oświadczają, że:

„kierują się pragnieniem, aby granica państwowa między PRL a Republiką Czechosłowacką łączyła bratnie narody obu państw w pokojowej i przyjacielskiej współpracy”.

Art. 1. tej umowy stwierdza, że obecna granica państwowa między PRL a Republiką Czechosłowacką wytyczona została przez polsko-czechosłowacką Komisję Mieszaną na podstawie protokołu podpisanego przez rząd PRL i rząd Republiki Czechosłowackiej o wytyczeniu polsko-czechosłowackiej granicy państwowej, podpisanego w Pradze 23 września 1955 r. umowa podaje również spis map, dotyczących granicy między obu państwami.

IV. UMOWY O LIKWIDACJI SKUTKÓW WOJNY

Układ o repatriacji zawarty między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czechosłowacką podpisany został w Pradze 21 września 1945 r.¹⁴, z rów-

¹² „Dz. U.” 1948 r. nr 7, poz. 47. ¹³ „Dz. U.” 1959 r. nr 25, poz. 159.

¹⁴ Omówienie umowy patrz: M. Korowicz, Powojenne układy polsko-czechosłowackie. „Sprawy Międzynarodowe”. 1948 r. nr 1, s. 108—109.

noczesnym jego wejściem w życie. Polska ratyfikowała go 30 października 1945 roku.

Układ ten przewidywał odesłanie do Polski względnie do Czechosłowacji obywateli jednego z tych państw, którzy w wyniku działań wojennych znaleźli się na terytorium drugiego państwa.

Art. 1. określa dokładnie datę rozpoczęcia działań wojennych. Tak więc dla Polski przyjęto datę 1 września 1939 r., a dla Czechosłowacji: 17 wrzesień 1938 r. Każda ze stron ma wysłać na teren drugiej strony Komisję repatriacyjną złożoną z własnych obywateli.

Zadaniem Komisji jest pomoc temu rządowi w sprawach repatriacji, na którego terytorium ona działa. Członkowie Komisji mają prawo dokonywać wszelkich czynności związanych z ich funkcjami, natomiast właściwy rząd zobowiązany jest udzielić Komisji wszelkiej pomocy w tych sprawach. Ciekawa jest treść artykułu 7. tego Układu. Otóż postanawia on, że w wypadku, gdyby obywatelstwo osoby, domagającej się repatriacji, było wątpliwe, ale prawdopodobne, na zasadzie znajomości języka lub według innych danych, wiążących ją z jednym z obu państw, państwo to rozważy przychylnie prawo do repatriacji takiej osoby, o ile jest ona narodowości polskiej, czeskiej lub słowackiej.

Układ został zawarty na 6 miesięcy, licząc od dnia jego podpisania, ale milcząco będzie przedłużany na okresy trzymiesięczne, chyba że któraś ze stron wymówi go przed upływem jednego z tych terminów.

Inną umową związaną z likwidacją skutków wojny jest umowa Rzeczypospolitej Polskiej z Republiką Czechosłowacką w sprawie wzajemnego zwrotu mienia wywiezionego po rozpoczęciu wojny, podpisana w Pradze 12 lutego 1946 r.¹⁵

Strony postanawiają dokonać zwrotu mienia wyszczególnionego w art. 1. bez zapłaty lub odszkodowania. Dotyczy to mienia będącego własnością państwa lub też innych osób prawnych czy fizycznych. Zwrot ten obejmuje również mienie wytworzone w czasie okupacji niemieckiej na obszarze jednego państwa, w przedsiębiorstwach tam się znajdujących w dniu rozpoczęcia wojny, a wywiezione w czasie okupacji niemieckiej na terytorium drugiego państwa.

W dalszych artykułach rozpatrywane są kwestie związane z różnicą zdań co do słuszności roszczeń rewindykacyjnych. Wyczerpująco omówione jest postępowanie w takich wypadkach.

Obie te umowy, związane z likwidacją skutków wojny, są już w zasadzie wykonane. Zarówno repatriacja, jak i zwrot mienia zostały prze-

¹⁵ „Dz. U.” 1948 r. nr 4, poz. 25.

prowadzone. Na mocy układu repatriacyjnego powróciło do Polski przeszło 600 000 osób. Również wykonanie umowy rewindykacyjnej umożliwiło odzyskanie przez Polskę mienia wielkiej wartości materialnej i kulturalnej. Tak więc powróciły do Polski urządzenia zakładu zdrojowego w Krynicy, bezcenne zbiory biblioteczne, np. biblioteka Sejmu i Senatu, stadnina koni arabskich, wyposażenie szeregu fabryk. Do Czechosłowacji powrócił natomiast tabor kolejowy¹⁶. Dodać należy, że obie te umowy zdały egzamin w praktyce i przyczyniły się do normalizacji stosunków ludnościowych i gospodarczych obu państw.

Uzupełnieniem jakby tych dwóch wyżej wymienionych umów jest umowa zawarta między PRL a Republiką Czechosłowacką o uregulowaniu nie załatwionych spraw majątkowych, podpisana w Pradze 29 marca 1958 r.¹⁷. Artykuł 5. tej umowy określa m. in. uregulowanie i zlikwidowanie roszczeń wynikłych z umów poprzednio zawartych, a mianowicie w punkcie 1a umowy w przedmiocie repatriacji z 21. 9. 1945 r., w punkcie 1b wygaśnięcie umowy z 12. 2. 1946 r. w sprawie zwrotu mienia, z wyłączeniem spraw mienia kulturalnego i archiwalnego.

V. POROZUMIENIA GOSPODARCZE

Umowy gospodarcze, zawarte między państwami socjalistycznymi, mają za cel umożliwienie kontrahentom wykonania planów gospodarczych przez uzyskanie środków z zagranicy¹⁸. Porozumienia te, w przeciwieństwie do umów gospodarczych krajów kapitalistycznych, uwzględniają również potrzeby drugiej strony, która także dokonuje u siebie budowy socjalizmu. Stąd wypływa więc odrębność charakteru umów państw socjalistycznych od umów państw kapitalistycznych — odrębność wynika z różnych ustrojów społeczno-gospodarczych. Taką cechą posiada również polsko-czechosłowacka Konwencja o zapewnieniu współpracy gospodarczej między obu państwami, podpisana w Pradze 4 lipca 1947 r. wraz z 15 załącznikami¹⁹. Podstawowe postanowienia Konwencji zawarte są w pięciu artykułach. Artykuł pierwszy formułuje cele polsko-czechosłowackiej współpracy gospodarczej. Są one następujące:

- 1) Doprowadzenie do maksymalnej wymiany dóbr i świadczeń

¹⁶ M. Korowicz, Powojenne Układy Polsko-Czechosłowackie. „Sprawy Międzynarodowe”, 1948 r. nr 1, s. 126.

¹⁷ „Dz. U.” 1959 r. nr 19, poz. 118.

¹⁸ T. Łychowski, Międzypaństwowe umowy gospodarcze. Warszawa 1951 r., s. 248.

¹⁹ „Dz. U.” 1950 r. nr 8, poz. 85.

- 2) Maksymalne wykorzystanie wszelkich środków komunikacyjnych dla importu, eksportu i tranzytu
- 3) Utrzymanie ścisłej łączności między poszczególnymi dziedzinami gospodarki obu państw
- 4) Ścisła współpraca między uczelniami, instytucjami naukowymi i instytucjami badawczymi w zakresie wymiany informacji i uprzywilejowanie wyników prac w każdej dziedzinie życia gospodarczego obu państw
- 5) Wzajemna konsultacja w przypadkach poczynań gospodarczych jednego z obu państw w organizacjach i instytucjach o charakterze międzynarodowym

Artykuł 2 Konwencji wylicza przydane do niej załączniki:

- 1) Traktat handlowy
- 2) Układ o wymianie towarów
- 3) Protokół o zapewnieniu zbytu węgla, cynku i energii elektrycznej z Polski do Czechosłowacji w ciągu pięciu lat
- 4) Układ o czechosłowackich dostawach inwestycyjnych do Polski
- 5) Układ płatniczy
- 6) Układ komunikacyjny
- 7) Układ o współpracy finansowej
- 8) Układ o współpracy w przemyśle
- 9) Układ o współpracy w rolnictwie, leśnictwie i wyżywieniu
- 10) Układ o współpracy naukowo-technicznej
- 11) Protokół o bezpośredniej współpracy przy odbudowie i rozbudowie niektórych obiektów gospodarczych
- 12) Układ o współpracy w zakresie planowania gospodarczego i statystyki
- 13) Protokół końcowy do niniejszej konwencji
- 14) Statut Rady Współpracy Gospodarczej Polsko-Czechosłowackiej
- 15) Protokół o postępowaniu polubownym i arbitrażowym.

Szczególnie doniosłą rolę odgrywa Rada Współpracy Gospodarczej Polsko-Czechosłowackiej, powołana do życia na mocy art. 3. Konwencji. Jest ona organem koordynującym wszelkie poczynania, które zmierzają do realizacji Konwencji i związanych z nią umów.

Oprócz tej Konwencji, obejmującej szeroki wachlarz stosunków ekonomicznych między obu państwami, zawierane są porozumienia ekonomiczne, wypływające z przynależności Polski jak i Czechosłowacji do obozu państw socjalistycznych. Mianowicie doniosłe znaczenie na polu współpracy gospodarczej między europejskimi krajami bloku socjalistycznego posiada układ wielostronny, na którego podstawie powołano do

życia Radę Wzajemnej Pomocy Gospodarczej²⁰. Wysiłki RWPG od chwili jej powstania zmierzają do coraz większego zacieśnienia szeroko podjętej współpracy gospodarczej w obozie państw socjalistycznych. Z inicjatywy tej Rady jej członkowie zawarli szereg umów dwustronnych dotyczących najważniejszych gałęzi gospodarki narodowej. Do kategorii takich umów należy umowa o współpracy polsko-czechosłowackiej przy eksploatacji polskich złóż siarki p. Tarnobrzegiem, podpisana w Warszawie 27 czerwca 1957 r.²¹. W myśl tej umowy Polska otrzyma 100 milionów rubli kredytu, z czego połowa w towarach konsumpcyjnych, a druga część w dostawach maszyn i urządzeń, z których większość przeznaczona będzie dla przemysłu siarkowego.

Innym przejawem braterskiej współpracy państw socjalistycznych na polu ekonomicznym jest podpisanie 26 marca 1956 r. układu w sprawie Zjednoczonego Instytutu Badań Jądrowych²². Układ ten przewiduje współpracę krajów socjalistycznych, m. in. Polski i Czechosłowacji, w dziedzinie pokojowego wykorzystania energii atomowej oraz wzajemną pomoc w badaniach nuklearnych.

Wizyty delegacji rządowych obu państw przyniosły również szereg porozumień gospodarczych. Tak np. wizyta czechosłowackiej delegacji rządowej w Warszawie, odbyta w dniach 6—11 lipca 1956 r.²³, zakończyła się podpisaniem Protokołu dotyczącego rozwoju, współpracy i pomocy gospodarczej, zgodnie z uchwałami RWPG. Podczas rewizyty polskiej delegacji rządowej w Pradze w dniach 2—7 maja 1957 r.²⁴ doszło do utworzenia Polsko-Czechosłowackiego Komitetu Współpracy Gospodarczej, którego pierwsze posiedzenie nastąpiło w dniach 14—18 października 1957 r.²⁵. Podpisano wówczas Protokół i Umowę określającą zasady, na jakich odbywać się będzie bezpośrednia współpraca gospodarcza między obu krajami w ramach tego Komitetu. Dodać trzeba, że jest to pierwsza umowa tego typu, zawarta przez Polskę z innym krajem demokracji ludowej. Oprócz tego na pierwszym posiedzeniu Komitetu powołano do życia Stałą Komisję Transportową oraz rozpatrzono możliwości kooperacji w dziedzinie przemysłu maszynowego i hutnictwa. Do sprecyzowanej już umowy polsko-czechosłowackiej o pomocy w przemyśle maszynowym doszło w grudniu 1957 r.²⁶.

²⁰ „Trybuna Ludu” z 26 stycznia 1949 r.

²¹ „Trybuna Ludu” z 27 czerwca 1957 r.

²² „Trybuna Ludu” z 27 marca 1956 r.

²³ „Trybuna Ludu” z 11 lipca 1956 r.

²⁴ „Trybuna Ludu” z 8 maja 1957 r.

²⁵ „Trybuna Ludu” z 19 października 1957 r.

²⁶ „Trybuna Ludu” z 12 grudnia 1957 r.

W dniach 20—29 marca 1957 r.²⁷ toczyły się w Pradze rozmowy między delegacjami gospodarczymi Polski i Czechosłowacji. W ich wyniku podpisano długoterminową umowę, która przewiduje dostawę czechosłowackich maszyn i urządzeń do Polski na warunkach kredytowych, oraz sporządzono protokół dotyczący współpracy polsko-czechosłowackiej w hutnictwie, przemyśle węglowym, maszynowym, chemii i rolnictwie. W celach współpracy w zwalczaniu szkodników i chorób roślin uprawnych zawarta została Konwencja między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czechosłowacką w sprawie ochrony roślin uprawnych przed szkodnikami i chorobami, podpisana w Pradze 22 stycznia 1949 r.²⁸. Przewiduje ona głównie współpracę techniczną oraz wymianę doświadczeń w tępieniu stonki.

Oprócz tych umów o charakterze długofalowym Polska i Czechosłowacja zawierają co roku porozumienia w sprawie wzajemnej wymiany towarowej i płatności na rok kalendarzowy.

Rozkwit stosunków gospodarczych polsko-czechosłowackich doprowadził do takiego stanu, że wymiana towarowa między obu państwami jest dla Polski trzecią co do wielkości po Związku Radzieckim i NRD.

VI. UMOWY KOMUNIKACYJNE

Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czechosłowacką w sprawie komunikacji lotniczej, podpisana w Pradze 24 stycznia 1946 r.²⁹, jest pierwszą tego typu, jaką po wojnie zawarły oba państwa. Umowa ta ustala warunki, na jakich mają być założone i eksploatowane linie lotnicze między obu kontrahentami. Do umowy dołączony został załącznik ustalający owe linie. Tak więc przedsiębiorstwo czechosłowackie „Československe Aero-Linie” posiada trzy połączenia z Polską, a mianowicie: Praga—Warszawa, Praga—Warszawa—Moskwa i linię tranzytową. Podobnie PLL „Lot” eksploatuje trzy linie wymienione w Wykazie II: Warszawa—Praga, Warszawa—Praga—Paryż oraz linię tranzytową. Oprócz tego umowa reguluje sprawy przywozowe, przewozowe, kwestie wynikające z pobytu samolotu jednej strony na terytorium drugiego sygnatariusza oraz stosunek jej do odnośnych międzynarodowych porozumień lotnictwa cywilnego.

Układ Komunikacyjny między PRL a Republiką Czechosłowacką, podpisany w Pradze 13 stycznia 1956 r.³⁰, uchylił Układ Komunikacyjny z 7 lipca 1947 r., będący załącznikiem do Konwencji o zapewnieniu

²⁷ „Trybuna Ludu” z 30 marca 1957 r.

²⁸ „Dz. U.” 1950 r., nr 15, poz. 135

²⁹ „Dz. U.” 1948 r., nr 4, poz. 23

³⁰ „Dz. U.” 1957 r., nr 9, poz. 35

współpracy gospodarczej, podpisanej w 1947 r. Wprowadzenie nowego Układu Komunikacyjnego podyktowane było potrzebami, jakie powstawały w trakcie coraz większego rozszerzania się stosunków komunikacyjnych między obu państwami.

Takimi samymi względami kierowały się Strony, zastępując polsko-czechosłowacką Konwencję Kolejową z 23 maja 1927 r.³¹ nową umową o wzajemnej komunikacji kolejowej, zawartą 31 stycznia 1958 r.³². Współpraca obu państw w zakresie kolejnictwa uwidoczniła się również w trzech umowach polsko-czechosłowackich o tranzycie uprzywilejowanym, a mianowicie:

- 1) Konwencja między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czechosłowacką o uprzywilejowanym tranzycie kolejowym z Czechosłowacji do Czechosłowacji przez Głucholazy, podpisana w Warszawie 12 listopada 1948 r.³³.
- 2) Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czechosłowacką o uprzywilejowanym transporcie kolejowym z Polski do Polski przez Braumov—Meziměstí, podpisana w Pradze 2 lipca 1949 r.³⁴.
- 3) Układ między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czechosłowacką o uprzywilejowanym tranzycie kolejowym z Czechosłowacji do Czechosłowacji na odcinku Liberec—Warnsdorf, podpisany w Pradze 2 lipca 1949 r.³⁵.

Umowy te regulują ruch tranzytowy na zasadach tranzytu uprzywilejowanego, stosując w tych wypadkach szczególne przepisy dotyczące ruchu pociągów, funkcjonowania poczty, postanowień celnych i paszportowych na tych trasach. Nie można także pominąć udziału Polski i Czechosłowacji w umowach podpisanych o przewozie kolejami żelaznymi w bezpośredniej komunikacji międzynarodowej: towarów, osób, bagażu i przesyłek ekspresowych³⁶.

Sprawa tranzytu czechosłowackiego przez porty polskie oraz kwestia żeglugi śródlądowej

Ścisłe powiązanie gospodarcze między Polską a Czechosłowacją uwiadacznia się również na przykładzie korzystania przez Czechosłowację

³¹ „Dz. U.” 1929 r., poz. 624 i 625

³³ „Dz. U.” 1958 r., nr 53, poz. 257

³³ „Dz. U.” 1950 r., nr 15, poz. 134

³⁴ „Dz. U.” 1951 r., nr 48, poz. 349

³⁵ „Dz. U.” 1951 r., nr 48, poz. 351

³⁶ Umowy te zostały także podpisane przez Albanie, Rumunię, Węgry, NRD ZSSR i Mongolię, ChRL, oraz KRL-D.

Tekst umów: „Dziennik Taryf i Zarządzeń Komunikacyjnych”. 1953 r. nr 20, poz. 201, 202, 206, 207 — załączniki.

z portów polskich i Odry jako drogi wodnej wiodącej do morza. Już Układ Komunikacyjny z 4. 7. 1947 r. regulował sprawy związane z korzystaniem przez flotę czechosłowacką z Odry i portów polskich. Podobnie też Układ Komunikacyjny z 1956 r. w rozdziale I i II szeroko reguluje sprawy transportu morskiego i transportu na wodach śródlądowych. Punkt 2 art. I. Układu mówi, że:

„Strona polska, zgodnie ze swymi potrzebami gospodarczymi, zapewni w polskich portach morskich odpowiednie warunki umożliwiające stronie czechosłowackiej korzystanie z nich w największej mierze”.

Artykuł 3. głosi, że czechosłowackie ładunki i statki traktowane będą w portach polskich i na polskich wodach wewnętrznych i terytorialnych na równi ze statkami i ładunkami polskimi, podobnie na polskich wodach śródlądowych. Każda ze stron ma prawo na terytorium drugiej strony założyć przedsiębiorstwa związane z transportem morskim (art. 6). Szczególne znaczenie dla tranzytu czechosłowackiego posiada Szczecin, w którym też obroty tranzytowe są największe w porównaniu z innymi portami Polski ³⁷.

Układ Komunikacyjny uzupełniają i precyzują w sprawach tranzytu i transportu czechosłowackiego na wodach polskich dwa porozumienia:

- a) Porozumienie między PRL a ČSR z 13 stycznia 1956 r. w dziedzinie transportu ³⁸, w którym strony dochodzą do wniosku, że w wyniku braterskiej współpracy między obu państwami niepotrzebne jest posiadanie przez Czechosłowację w porcie szczecińskim specjalnego rejonu. Oba rządy postanowiły, aby ten rejon przekazać za odpowiednią kompensatą PRL. Jednocześnie uregulowano sytuację prawną czechosłowackich instytucji transportowych w Polsce.
- b) Porozumienie z 12 listopada 1957 r. co do transportu wodnego i wzajemnej pomocy w ruchu tranzytowym ³⁹.

20 marca 1958 r. zawarto w Pradze porozumienie w sprawie gospodarki wodnej na rzekach granicznych polskich i czechosłowackich ⁴⁰. Porozumienie to dotyczy głównie zapobiegania zanieczyszczania rzek przez zakłady przemysłowe.

Na marginesie tych spraw, dla zupełnej jasności obrazu stosunków polsko-czechosłowackich odnośnie do tranzytu przez porty polskie dodać trzeba, że sprawa budowy kanału Odra-Dunaj pozostaje nadal aktualna

³⁷ Patrz: Wywiad z konsulem generalnym ČSR W. Macurą — „Tygodnik Morski”, nr 21 z 24 maja 1949 r.

³⁸ „Trybuna Ludu” z 14 stycznia 1956 r.

³⁹ „Trybuna Ludu” z 13 listopada 1957 r.

⁴⁰ „Trybuna Ludu” z 28 marca 1958 r.

i jest przedmiotem rozważań zainteresowanych państw⁴¹. Dowodem może być działalność Polsko-Czechosłowackiego Komitetu do Spraw Drogi Wodnej Odra-Dunaj w ramach RWPG.

Także zorganizowana przez Czechosłowację w dniach 8—11 stycznia 1958 r.⁴² w Berlinie wstępna konferencja ekspertów budownictwa wodnego Czechosłowacji, NRD i Polski, która następnie kontynuowała obrady w Warszawie⁴³, zajęła się kwestią dokumentacji kanału. Czechosłowacki „Hydroprojekt” ma opracować szczegółowy plan budowy kanału.

VII. POLSKO-CZECHOSŁOWACKA WSPÓLPRACA KULTURALNA

Ścisła więź stosunków polsko-czechosłowackich nie ominęła również tak ważnej dziedziny życia społecznego, jaką jest współpraca kulturalna. Punktem wyjścia powojennych stosunków kulturalnych polsko-czechosłowackich jest umowa o współpracy kulturalnej między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czechosłowacką, podpisana w Pradze 4 lipca 1947 r.⁴⁴.

Wstęp do tej umowy głosi, że strony dążą do pogłębienia więzów sojuszu i przyjaźni, łączących bratnie narody obu krajów, jak również do szerzenia i rozwijania współpracy w zakresie nauki, oświaty, szkolnictwa, sztuki, wychowania fizycznego i wszystkich przejawów życia kulturalnego.

Następne lata przyniosły bujny plon współpracy kulturalnej obu państw. Obok bowiem corocznej umowy kulturalnej między Polską a Czechosłowacją zawarto w minionych latach szereg innych porozumień w dziedzinie dóbr kulturalnych. A oto niektóre z nich. Polsko-czechosłowacka umowa radiowa — Warszawa 5 lutego 1954 r.⁴⁵. Na jej podstawie dokonana będzie wymiana audycji radiowych, nagrań itd. Polską stroną w tej umowie jest tutaj Komitet do Spraw Radiofonii „Polskie Radio”.

Umowa turystyczna polsko-czechosłowacka, podpisana 6 września 1955 r.⁴⁶. Dla polskiego ruchu turystycznego udostępnia ona tereny czechosłowackie, obejmujące Jezioro Szczyrbskie i Łomnicę Tatrzańską.

Protokół o współpracy naukowej między PAN a Czechosłowacką i Słowacką Akademią Nauk podpisany 14 grudnia 1956 r. w Pradze⁴⁷.

⁴¹ Sprawę kanału Odra-Dunaj obszernie omawia Z. Katuszewski w „Kierunkach” nr 7 z 15 lutego 1959 r.

⁴² „Trybuna Ludu” z 14 stycznia 1958 r.

⁴³ „Życie Warszawy” z 15, 17, 18 stycznia 1958 r.

⁴⁴ „Dz. U.” 1948 r. nr 47, poz. 346.

⁴⁵ „Trybuna Ludu” z 5 lutego 1954 r.

⁴⁶ „Trybuna Ludu” z 10 września 1955 r.

⁴⁷ „Trybuna Ludu” z 15 grudnia 1956 r.

Jest to pierwszy akt prawny, regulujący konkretnie i szczegółowo zakres współpracy między tymi Akademią, która od tej chwili poważnie się rozszerzyła, np. wymiana kadr naukowych będzie dwukrotnie zwiększona.

VIII. UMOWY REGULUJĄCE KWESTIE SPOŁECZNE

W stosunkach między Polską a Czechosłowacją nie zostały pominięte kwestie społeczne, którymi zainteresowane są obie strony. W latach powojennych podpisanych zostało kilka takich umów, które są poniżej wyliczone chronologicznie:

1. Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czechosłowacką o współpracy w dziedzinie polityki i administracji społecznej, podpisana w Warszawie 5 kwietnia 1948 r.⁴⁸.
2. Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czechosłowacką o ubezpieczeniu społecznym, podpisana w Warszawie 5 kwietnia 1948 r.⁴⁹.
3. Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czechosłowacką o wzajemnym obrocie prawnym w sprawach cywilnych i karnych podpisana w Warszawie 21 stycznia 1949 r.⁵⁰.
4. Pierwszy Protokół Dodatkowy do umowy o ubezpieczeniu społecznym z 5 kwietnia 1958 r. i Pierwszy Protokół do umowy o wzajemnym obrocie prawnym w sprawach karnych i cywilnych z 5 kwietnia 1948 r., podpisany 30 września 1955 r.⁵¹.

IX. STOSUNEK CZECHOSŁOWACJI DO REWIZJONIZMU ZACHODNIONIEMIECKIEGO

Jednym z ważnych czynników, zbliżającym Polskę i Czechosłowację, jest wzajemna obrona przed niebezpieczeństwem niemieckiej polityki agresji. Oba państwa, realizując w ramach sojuszu wspólną politykę w stosunku do Niemiec, dążą do wzmocnienia swego bezpieczeństwa i nie naruszalności swych granic. Polaków musi szczególnie interesować stosunek Czechosłowacji do rewizjonizmu zachodnioniemieckiego, który zagraża granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej.

Państwa demokracji ludowej wysuwały nieraz konkretny program usunięcia groźby agresji niemieckiej. Wystarczy wymienić: Deklarację Praską z 18 lutego 1949 r.⁵², Deklarację Warszawską z 24 czerwca

⁴⁸ „Dz. U.” 1949 r., nr 6, poz. 32

⁴⁹ „Dz. U.” 1949 r., nr 6, poz. 34

⁵⁰ „Dz. U.” 1949 r., nr 20, poz. 133

⁵¹ „Dz. U.” 1957 r., nr 58, poz. 253

⁵² „Zbiór Dokumentów”, 1948 r., s. 97 i n.

1948 r.⁵³, Deklarację Praską z 21 października 1950 r.⁵⁴. Czechosłowacja była uczestnikiem Konferencji, na których powstały te Deklaracje. Warto przytoczyć na tym miejscu oświadczenie V. Širokiego na konferencji moskiewskiej w dniach 29. 11.—2. 12. 1954 r.⁵⁵, że Czechosłowacja jest szczególnie zainteresowana pokojowym uregulowaniem problemu niemieckiego. Utworzenie bowiem armii zachodniemieckiej powoduje zagrożenie zarówno granicy polskiej jak i czechosłowackiej.

Także liczne inne wystąpienia polityków czechosłowackich świadczą o potępieniu odwetowych tendencji w NRF. Taki charakter ma *exposé* ministra Davida z Komisji Spraw Zagranicznych Zgromadzenia Narodowego 13 stycznia 1956 r.⁵⁶. Czechosłowacja jest zawsze za normalizacją stosunków z NRF, ale zdecydowanie występuje przeciwko likwidacji NRD i wciągnięciu całych Niemiec do NATO.

Również w rok później, bo 18 kwietnia 1957 r.⁵⁷, minister David w swym *exposé* odrzucił możliwość rewizji podstaw prawnych przesiedlenia Niemców, a zarazem podkreślił całkowite poparcie przez Czechosłowację stanowisk rządów NRD i PRL w sprawie granicy na Odrze i Nysie.

W dniach od 2 do 7 maja 1957 r. przebywała w Pradze polska delegacja rządowa z premierem Cyrankiewiczem na czele. Wydane na zakończenie wizyty Wspólne Oświadczenie⁵⁸ stwierdza, że oba państwa winny zachować czujność w stosunku do agresywnej polityki NRF. NRF dla dobra zjednoczenia Niemiec winna uznać NRD. Nienaruszalność granicy na Odrze i Nysie jest sprawą istotną dla pokoju światowego. Oba państwa widzą również pogłębienie rozbitcia Europy w takich organizacjach jak: „Euratom” i „Wspólny Rynek”.

Także na forum ONZ Czechosłowacja walczy o zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa światowego. Delegacja czechosłowacka poparła na XII sesji Zgr. Og. ONZ w dniach 19. 9. do 8. 10. 1957 r.⁵⁹ wniosek Polski w sprawie utworzenia strefy bezatomowej w Europie środkowej.

W dniach 10 do 12 kwietnia 1958 r. odbyła się w Pradze konferencja ministrów spraw zagranicznych Czechosłowacji, Polski i NRD⁶⁰. Tematem obrad były sprawy związane z postępami rozbudowy armii zachodnio-

⁵³ „Zbiór Dokumentów”, 1948 r., s. 445 i n.

⁵⁴ „Zbiór Dokumentów”, 1951 r., s. 185 i n.

⁵⁵ „Trybuna Ludu” z 3 grudnia 1954 r.

⁵⁶ „Rude pravo” nr 15, 1956 r.

⁵⁷ „Rude pravo” nr 109, 1957 r.

⁵⁸ „Trybuna Ludu” z 8 maja 1957 r.

⁵⁹ „Trybuna Ludu” z 5 października 1957 r.

⁶⁰ „Trybuna Ludu” z 12, 13, 14 kwietnia 1958 r.

niemieckiej. Komunikat wydany po konferencji stwierdza, że uchwała Bundestagu o uzbrojeniu armii NRF w broń atomową i raketową przyczynia się do wzrostu napięcia w Europie. Komunikat wyraził całkowite poparcie uczestników konferencji wobec polskich propozycji w sprawie strefy bezatomowej.

W konkluzji trzeba powiedzieć, że tak Polska, jak i Czechosłowacja czują się zagrożone wystąpieniami rewizjonistycznymi w NRF. Zdaniem rządu polskiego i czechosłowackiego, uregulowanie problemu niemieckiego w myśl propozycji radzieckich, mogłoby doprowadzić do odprężenia w Europie środkowej. Oba państwa nie szczędzą też wysiłków w znalezieniu drogi, która by doprowadziła do stosunków dobrosąsiedzkich z Niemcami.

X. UWAGI KOŃCOWE

Bilans czternastoletniej powojennej współpracy polsko-czechosłowackiej świadczy najlepiej o praktycznej realizacji porozumień zawartych między obu państwami. Jest on zarazem dowodem usunięcia błędów i zaniedbań przeszłości, które przez tak długi okres uniemożliwiały normalizację dobrosąsiedzkich stosunków.

Wszystko wskazuje na to, że oba państwa nie poprzestaną na dotychczasowym stanie wzajemnych powiązań, ale rozszerzą swe stosunki na dziedziny pozostawione do tej pory na uboczu, lub tam, gdzie ta współpraca mogłaby być zarysowana wyraźniej.

Polska, zarówno jak i Czechosłowacja zdają sobie sprawę z faktu, że wspólne przesłanki ustrojowe obu państw i przynależność do obozu państw budujących socjalizm stwarzają możliwości rozwoju współpracy na skalę bez precedensu w ich dotychczasowych stosunkach.